

Ғылым бар жерде - жеңіс бар!
Победа там - где наука!
Victory is where science is!

Көпсалалы ғылыми-білім беру журналы
Мультидисциплинарный научно-образовательный журнал
Multidisciplinary scientific and educational journal

Ғылым серпіні

ИМПУЛЬС НАУКИ
IMPULSE OF SCIENCE

№3 (7) 2026

Журнал 2025 жылдан шыға бастады
Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының басылымы
Бас редакторы

полковник Р.Б. Альназирова
Журнал издается с 2025 года

Издание Академии Национальной гвардии Республики Казахстан
Главный редактор

полковник Альназирова Р.Б.

Ғылыми-білім беру журналы

«Ғылым серпіні» –

«Импульс науки»

Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің байланыс, ақпараттандыру
және ақпарат комитетінде тіркелген,

2024 ж. 11 желтоқсандағы № KZ58VPY00107528 куәлігі.

Научно-образовательный журнал

«Ғылым серпіні» –

«Импульс науки»

зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по
инвестициям и развитию Республики Казахстан,

свидетельство № KZ58VPY00107528

от 11 декабря 2024 г.

Редакцияның мекен-жайы мен телефоны: 150009, Петропавл қаласы,

Ж. Қизатов к., 6.

Қазақстан Республикасы

Ұлттық ұланының академиясы.

Әскери-ғылыми орталығы

Телефон: (8 7152) 50-78-88,

Тел./факс: (8 7152) 50-74-83;

E-mail: impulse@ang.edu.kz

Журнал жылына 4 рет шығарылады

Мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді

Адрес и телефон редакции:

150009, г. Петропавловск,

ул. Ж. Кизатова, 6,

Академия Национальной гвардии

Республики Казахстан.

Военно-научный центр.

Телефон: (8 7152) 50-78-88,

Тел./факс: (8 7152) 50-74-83;

E-mail: impulse@ang.edu.kz

Журнал выходит 4 раза в год

Мнения авторов не отражают точку зрения редакции

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Бас редакторлар / Главные редакторы / Chief editors

Альназирова Руслан Бейсекұлы, *философия докторы (PhD)*
Альназирова Руслан Бейсекович, *доктор философии (PhD)*
Alnazirov Ruslan Beisekovich, *доктор философии (PhD)*

Ғылыми редакторлар / Научные редакторы / Scientific editors

Иманов Амангелді Қалкенұлы, *педагогика ғылымдарының кандидаты*
Иманов Амангельды Калкенович, *кандидат педагогических наук*
Imanov Amangeldy Kalkenovich, *candidate of pedagogical sciences*

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия / Editorial board

Махмудов Розмет Муратович, *педагогика ғылымдарының докторы*
Махмудов Розмет Муратович, *доктор педагогических наук*
Makhmudov Rozmet Muratovich, *doctor of pedagogical sciences*

Шапашев Мұрат Асқарұлы, *педагогика ғылымдарының кандидаты*
Шапашев Мурат Аскарович, *кандидат педагогических наук*
Shapashhev Murat Askarovich, *candidate of pedagogical sciences*

Саркенқызы Ақмарал, *филология ғылымдарының кандидаты*
Саркенқызы Ақмарал, *кандидат филологических наук*
Sarkenkyzy Akmaral, *candidate of philological sciences*

Әлжанова Раушан Сайранқызы, *тарих ғылымдарының кандидаты*
Альжанова Раушан Сайрановна, *кандидат исторических наук*
Alzhanova Raushan Sairanovna, *candidate of historical sciences*

Алтынбеков Денис Шамильевич, *философия докторы (PhD)*
Алтынбеков Денис Шамильевич, *доктор философии (PhD)*
Altynbekov Denis Shamilovich, *doctor of philosophy (PhD)*

Беялов Руслан Даиржанұлы, *философия докторы (PhD)*
Беялов Руслан Даиржанович, *доктор философии (PhD)*
Belyalov Ruslan Dairzhanovich, *doctor of philosophy (PhD)*

Әбілмәжінов Алмаз Айтжанұлы, *философия докторы (PhD)*
Абильмажинов Алмаз Айтжанович, *доктор философии (PhD)*
Abilmazhinov Almaz Aitzhanovich, *doctor of philosophy (PhD)*

Техникалық редактор / Технический редактор / Technical editor

Агатаева Дана Серікқызы, *магистр*
Агатаева Дана Сериковна, *магистр*
Agatayeva Dana Serikovna, *master*

Жауапты хатшы / Ответственный секретарь / Responsible secretary

Атығаев Жомарт Айтқұлұлы, *магистр*
Атыгаев Жомарт Айткулович, *магистр*
Atygaev Zhomart Aitkulovich, *master*

Жауапты менеджер / Ответственный за выпуск / Responsible manager

Усеинов Мейрбек Мамбетұлы, *магистр*
Усеинов Мейрбек Мамбетович, *магистр*
Usseinov Meirbek Mambetovich, *master*

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENTS

ӘСКЕРИ ҒЫЛЫМДАР
ВОЕННЫЕ НАУКИ
MILITARY SCIENCES

АҚБЕРГЕН А. Әскери қызметшілердің әскери тәртібін қамтамасыз ету жүйесіндегі құқықтық тәрбие	9
БАЙТЕЛЕНОВ Ж. С. Совершенствование оборонительных действий в условиях высокотехнологичной угрозы	22
ЖУМАЛИЕВ Р. Ч., КУЛЬБАЕВ Ж. Ж. Цифровизация процессов планирования и контроля повседневной деятельности войск	27
ISKAKOV E. M., BURNAYEV Z. R., KALYSHEV A. T., ALSHIMBAYEVA G. A. Military service security and the image of the image of the army: interdisciplinary perspective	35
КАИРГЕЛЬДИН Б. К. Инженерное обеспечение войск при кризисных ситуациях в современном мире	46
КУЛЬБАЕВ Ж. Ж., ХАСЕНОВ К. А. Ұлттық ұланда жауынгерлік қызметті жасанды интеллект пен заманауи цифрлық технологиялар негізінде ұйымдастыру: тәсілдер мен практикалық шешімдер	52
КУРКЕНОВ Д. Б., КОНЫСОВ С. Ш. Интеллектуальные системы обеспечения охраны общественного порядка для принятия оперативных решений при кризисных ситуациях	64
РАПИКОВ Д. А. Применение беспилотных летательных аппаратов в интересах тактического звена	70
САРЖАНОВ К. Ж., АБИЛЬМАЖИНОВ А. А., БАЙБУСИНОВ М. Н. Украинадағы қарулы қақтығыстан алынған сабақтар мен қорытындылар: Қазақстанның аумақтық қорғанысының әскери бөлімдерін жабдықтауды қамтамасыз ету	80
ХАСЕНОВ К. А., ТЛЕУЖАНОВ Б. М., ЕГОРОВ В. С. Қызметтік-жауынгерлік қолдану тактикасын курсанттарға қоғамдық тәртіпті сақтау пәні бойынша оқыту жүйесін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері	89

ТЕХНИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ
TECHNICAL SCIENCES

- ГАЛИЕВ В. Н., АХМЕТЖАНОВ А. С., ШАЯХМЕТОВ К. С., ПОПОВСКИЙ С. А., ГАБДУЛЛИН А. А.** 98
Использование композитных материалов для ремонта кузовов и кабин автомобилей, поврежденных в ходе выполнения боевых задач
- ШАЯХМЕТОВ К. С., ПОПОВСКИЙ С. А., МАКИН А. М., МИНЧЕНКО Л. А., ГАЛИЕВ В. Н.** 106
Роль и место технического обеспечения в ликвидации стихийных бедствий

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ
HUMAN SCIENCES

- АТЫГАЕВ Ж. А., ИМАНОВ А. К.** 114
Особенности научно-исследовательской деятельности курсантов в технологически насыщенной среде военного вуза
- БЕЛОУСОВА Н. А.** 122
Эпистемологическое наследие: советское прошлое и современные глобальные влияния в Казахстане
- DOCHSHANOVA Z. A., KALGANBAYEVA A. S., ALIBEKOV A. T.** 129
Formation of reflective culture in an educational organization as a basis for sustainable professional growth
- ЕГОРОВ В. С., ЖУМАЛИЕВ Р. Ч., КАРАБАЛИН Н. Ш., КЕМЕЛБЕКОВ К. Н.** 139
Технологии искусственного интеллекта в управлении знаниями в военном вузе
- МУЛЬДИНОВ Р. Т., ГРИШМАНОВ Р. В., АРЖАКОВ В. В., МУЛЬДИНОВА Э. С.** 145
Дене шынықтыру жүйесіндегі қозғалыс әрекеттерін оқытудың заманауи тәсілдері
- СЕРОВ И. А., МИТЯЕВ А. И.** 150
Искусственный интеллект в структуре цифровой культуры обучающихся: трансформация самостоятельной познавательной деятельности
- ТАСТАНБЕКОВ Р. Б., ТУРТАЕВ А. К.** 162
Социальная поддержка военнотружущих: современные подходы и перспективы развития

- ТУРЛЫБАЕВ Р. К., ТӘТТІМБЕТОВ А. Ж., КЕНЖЕБАЕВА А. М.** Ғылыми-зерттеу қызметі құралдарымен Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы офицерлерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың педагогикалық технологиялары 170
- ТУРТАЕВ А. К., АЛИМБЕКОВ С. Ш.** Ересек әскери қызметшілерін оқытудағы заманауи педагогикалық технологиялар: әскери білім беру жүйесіндегі андрагогикалық тәсіл, цифрландыру және тәжірибелік бағдарланған әдістер 176

ӘОЖ: 355.077.6

ҒТАМР: 78.01.01

АҚБЕРГЕН А.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің докторанты, әділет полковнигі, Астана қ.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ӘСКЕРИ ТӘРТІБІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ

Андатпа. Мақалада әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеу Қазақстан Республикасы Қарулы Күштеріндегі әскери тәртіпті қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас элементі ретінде зерттеледі. Нормативтік құқықтық актілер мен ғылыми дереккөздерді талдау негізінде әскери қызметшілердің құқықтық санасын, құқықтық мәдениетін және құқыққа сай мінез-құлқын қалыптастырудағы құқықтық тәрбиенің мәні, мазмұны мен рөлі ашылады. Құқықтық тәрбиенің авторлық моделі ұсынылып, оны жетілдіру бағыттары айқындалды.

Түйінді сөздер: құқықтық тәрбие, әскери қызметшілер, әскери тәртіп, құқықтық сана, құқықтық мәдениет, құқық бұзушылықтардың профилактикасы.

АКБЕРГЕН А.

докторант Национального университета обороны Республики Казахстан, полковник юстиции, г. Астана

ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОИНСКОЙ ДИСЦИПЛИНЫ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Аннотация. В статье правовое воспитание военнослужащих исследуется как составной элемент системы обеспечения воинской дисциплины в Вооруженных Силах Республики Казахстан. На основе анализа нормативных правовых актов и научных источников раскрываются сущность, содержание и роль правового воспитания в формировании правового сознания, правовой культуры и правового поведения военнослужащих. Предложена авторская модель правового воспитания, определены направления ее совершенствования.

Ключевые слова: правовое воспитание, военнослужащие, воинская дисциплина, правосознание, правовая культура, профилактика правонарушений.

AKBERGEN A.

doctoral student of the National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Colonel of Justice, Astana

LEGAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF ENSURING MILITARY DISCIPLINE OF MILITARY PERSONNEL

Annotation. The article examines legal education of military personnel as an integral component of the system for ensuring military discipline in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. Based on an analysis of regulatory legal acts and academic sources, the study reveals the essence, content, and role of legal education in developing legal awareness, legal culture, and law-abiding behavior among military personnel. The paper proposes an author's model of legal education for military personnel and

identifies key directions for its further improvement.

Keywords: legal education, military personnel, military discipline, legal awareness, legal culture, prevention of offences.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының әскери қауіпсіздігін қамтамасыз ету мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Бұл міндетті шешуде Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында әскери тәртіптің, заңдылық пен құқықтық тәртіптің жоғары деңгейін қолдау маңызды рөл атқарады. Аталған қызметтің ажырамас элементі заңға құрметті, құқықтық мәдениетті, әскери қызмет міндеттерін саналы түрде орындауды қалыптастыруға бағытталған әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеу болып табылады.

Мемлекеттік деңгейде әскери тәртіпті нығайту мәселелеріне ерекше назар аударылады. Қазақстан Республикасының Президенті – Қарулы Күштердің Жоғарғы Бас Қолбасшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қарулы Күштерде және басқа да күштік құрылымдарда темірдей тәртіпті, заңдылық пен тәртіпті қамтамасыз ету қажет екенін атап өтіп, әскери қызметшілердің өмірі, денсаулығы мен қауіпсіздігі үшін мемлекеттің жауапкершілігін ерекше көрсетті [1].

Қазіргі жағдайда құқықтық тәрбиенің маңызы оның әскери тәртіпті нығайтудағы және құқық бұзушылықтардың алдын алудағы негізгі рөлімен айқындалады, өйткені профилактикалық қызметтің тиімділігі тікелей әскери қызметшілердің құқықтық санасының деңгейіне байланысты. Құқықтық тәрбие құқықтық білімдерді, сенімдерді, құқықтық сананы, жоғары құқықтық мәдениетті және құқыққа сай мінез-құлықтың тұрақты дағдыларын қалыптастырудың мақсатты әрі жүйелі процесі болып табылады. Ол заңнама талаптарына, әскери жарғыларға және Әскери антқа құрметпен қарауды дамытуға, әскери қызмет міндеттерін адал орындау, бөлімшенің жауынгерлік әзірлігін қолдау және әскерлердегі құқықтық тәртіпті нығайту үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге ықпал етеді [2].

Сонымен бірге Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінде әскери тәртіпті қамтамасыз етудің қазіргі теориясы мен практикасын талдау әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеудің тұтас жүйесін қалыптастыру мәселелері отандық әскери-құқықтық ғылымда осы уақытқа дейін тиісті кешенді түрде ашылмағанын көрсетеді. Бұдан басқа, әскери қызметшілердің құқық бұзушылықтарының сипатын талдау олардың жасалу себептерінің бірі әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеу жүйесін ғылыми-әдістемелік және ұйымдастырушылық-құқықтық қамтамасыз ету деңгейінің жеткіліксіздігі екенін тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты әскери қызметшілердің әскери тәртібін қамтамасыз ету жүйесіндегі құқықтық тәрбиенің рөлін айқындау және осы қызметті жетілдіру

бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін ғылыми танымның жалпы ғылыми және арнайы әдістері: талдау, синтез, жүйелік, салыстырмалы-құқықтық, формальды-заңдық және логикалық әдістер құрады. Зерттеудің деректік базасын Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілері, әскери тәртіп және әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеу саласындағы отандық және шетелдік авторлардың ғылыми еңбектері құрады.

Негізгі бөлім. Құқықтық мемлекет қалыптастыру және оның талаптарына сәйкес келетін Қарулы Күштерді, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарды құру міндеттерін шешу құқық пен заңға деген көзқарасты түбегейлі өзгертуді, сондай-ақ әскери қызметшілердің құқықтық мәдениетін елеулі түрде арттыруды көздейді. Бұл, өз кезегінде, әскерлердегі құқықтық тәрбие жүйесін жетілдіруді талап етеді.

Құқықтық тәрбиенің рөлінің артуы бірқатар факторлармен шартталған: заңнаманың, оның ішінде әскери заңнаманың жетілдірілуімен; әскери тәртіп жай-күйінің проблемаларымен; әскери қызметшілер арасындағы құқық бұзушылықтар динамикасындағы теріс үрдістермен; шақырылатын контингенттің сапалық сипаттамаларының төмендеуімен; әскери қызметшілердің әлеуметтік-құқықтық қорғалуы мәселелерінің өзектенуімен; құқықтық тәрбие жұмысының жекелеген іс-шараларының формальды сипатымен және олардың әскери қызметтің нақты жағдайларымен жеткіліксіз байланысымен.

Әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеу жеке құраммен жүргізілетін тәрбие жұмысы жүйесінің ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені әскери қызметшілердің заңнама талаптарын қатаң сақтауы және дәл орындауы, сондай-ақ әскери, еңбек, әкімшілік және қылмыстық заңнама нормаларын дұрыс қолдануы жоғары әскери тәртіп пен әскери бөлімдердің (бөлімшелердің) тұрақты жауынгерлік әзірлігін қамтамасыз етудің аса маңызды шарттары болып табылады.

Ұсынылған авторлық модель құқықтық тәрбиенің әскери қызметшілердің құқыққа сай мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал етудің бірізді механизмін көрсетеді. Құқықтық оқыту, құқықтық насихат және құқықтық ақпараттандыру құқықтық сана мен құқықтық мәдениетті қалыптастыруды қамтамасыз етеді, олар өз кезегінде құқыққа сай мінез-құлықтың тұрақты дағдыларын қалыптастыруға, әскери тәртіпті нығайтуға, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге, сондай-ақ бөлімшелердің жауынгерлік әзірлігін арттыруға ықпал етеді (1-сурет).

1-сурет – Әскери қызметшілердің әскери тәртібін қамтамасыз ету жүйесіндегі құқықтық тәрбиенің авторлық моделі

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің жеке құрамымен тәрбие, әлеуметтік-құқықтық, психологиялық және идеологиялық жұмысты ұйымдастыру қағидаларына сәйкес тәрбие жұмысының негізгі міндеттерінің бірі «қазақстандық қоғамды дамыту және қайта құру саласында ел басшылығы қабылдап жатқан мемлекеттік саясат негіздері мен шараларды түсіндіру арқылы әскери қызметшілердің құқықтық хабардарлығы мен құқықтық сауаттылығы деңгейін арттыру» болып табылады [3].

Әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеуді белгіленген құзырет шегінде әскери басқару органдары, әскери бөлімдердің командирлері мен бастықтары, сондай-ақ заң қызметінің басшылары мен лауазымды адамдары жүзеге асырады. Олардың қызметі заңдылықты қамтамасыз етуге, Конституцияны, заңдарды, өзге де нормативтік құқықтық актілерді, Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары мен міндеттемелерін сақтауға бағытталған.

Бұдан басқа, Қарулы Күштердегі құқықтық тәрбие қызметін әскери прокуратура органдары Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында құқық бұзушылықтардың профилактикасы және алдын алу бағдарламалары шеңберінде жүзеге асырады. Ол ең алдымен жеке адамды, қоғам мен мемлекетті құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауға, құқық бұзушылықтардың алдын алуға, құқықтық сауаттылық деңгейін арттыруға және әскери қызметшілердің құқықтық санасын қалыптастыруға бағытталған.

Аталған іс-шараларды іске асыруға әскери бөлімдердің қолбасшылығы мен әскери полиция органдары белсенді қатысады. Әрбір әскери қызметшінің құқықтық

тәрбиелілік деңгейіне бөлімшедегі және әскери бөлімдегі моральдық-психологиялық ахуал, әскери тәртіптің жай-күйі және жалпы Қарулы Күштердің құқықтық мәдениет деңгейі көп жағдайда байланысты.

Жүргізіліп жатқан жұмыстың оң нәтижелері статистикалық деректермен расталады. Мәселен, соңғы бес жылда Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде қылмыстық құқық бұзушылықтар санының 40 %-ға төмендеуінің тұрақты үрдісі байқалады [4]. Сонымен қатар, Әскерлердегі құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі 2022–2024 жылдарға арналған бағдарламаны іске асыру нәтижесінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың жалпы саны 4,2 %-ға, оның ішінде аса ауыр қылмыстар — 30 %-ға, орташа ауырлықтағы қылмыстар — 3,1 %-ға, қылмыстық теріс қылықтар — 24 %-ға төмендеді [5].

Әскери прокуратура органдары әскери бөлімдер мен мекемелердің қолбасшылығымен, құқық қорғау органдарымен және қауіпсіздік органдарымен өзара іс-қимылда жүргізетін құқық бұзушылықтардың алдын алу және профилактикасы жөніндегі іс-шаралар Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында әскери тәртіпті, заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға ықпал етеді.

Құқық бұзушылықтардың профилактикасы және әскери тәртіпті нығайту жүйесінің ажырамас бөлігі әскери қызметшілер мен олардың отбасы мүшелерін құқықтық ағарту және құқықтық ақпараттандыру болып табылады. Осы мақсаттарда құқықтық оқыту, құқықтық насихат және құқықтық консультация беру арқылы іске асырылатын тәрбиелік және ақпараттық шаралар қолданылады. Құқықтық оқыту құқықтық білімдерді қалыптастыруға, құқықтық насихат заңнама мен әскери жарғылар талаптарын түсіндіруге, ал құқықтық консультация беру әскери қызметшілер мен олардың отбасы мүшелеріне білікті құқықтық көмек көрсетуге бағытталған.

Құқықтық тәрбиенің ең тиімді нысандарының бірі дәрістер, баяндамалар, әңгімелесулер, тақырыптық кездесулер, сондай-ақ айлықтар, апталықтар және құқықтық білімнің бірыңғай күндерін өткізуді қамтитын ауызша құқықтық насихат болып табылады. Оларды ұйымдастыруға әскери прокуратура органдары, әскери бөлімдердің қолбасшылығы, әскери заңгерлер, әскери полиция органдарының өкілдері және басқа да мамандар қатысады. Негізгі назар әскери тәртіпті нығайту, жарғыдан тыс өзара қарым-қатынастардың, әскери қызметтен жалтарудың алдын алу, әскери қызметшілердің құқықтарын қорғау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелеріне аударылады.

Әскери практика құқықтық тәрбиенің аудиториямен тікелей диалогты көздейтін интерактивті нысандары, оның ішінде әңгімелесулер, семинарлар, дөңгелек

үстелдер, пікірталастар, құқықтық викториналар, конкурстар және сот процестерін модельдеу ең жоғары тиімділікке ие екенін көрсетеді. Мұндай нысандарды пайдалану әскери қызметшілерді құқықтық мәселелерді талқылауға белсенді тартуға, қызметтік қызметті жетілдіру бойынша конструктивті ұсыныстарды қалыптастыруға, құқықтық білімдерді тереңірек меңгеруге ықпал етеді, сондай-ақ бар проблемаларды уақтылы анықтауға және оларды одан әрі профилактикалық жұмысты ұйымдастыру кезінде ескеруге мүмкіндік береді [6].

Құқықтық тәрбиенің тиімділігі көп жағдайда құқықтық түсіндіру қызметін ұйымдастыру сапасына байланысты. Қолбасшылық өкілдерінің, әскери заңгерлердің, судьялардың, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің және әскери қызмет ардагерлерінің бірлесіп қатысуы әскери қызметшілерге кешенді тәрбиелік ықпал етеді, олардың құқықтық мәдениет деңгейін арттыруға, құқықтық санасын нығайтуға және заңнама мен әскери тәртіп талаптарын сақтауға тұрақты ұстаным қалыптастыруға ықпал етеді.

Әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеуде бұқаралық ақпарат құралдары мен заманауи цифрлық коммуникациялық платформалар маңызды рөл атқарады. Олар құқықтық дүниетанымды қалыптастырудың, жеке құрамның құқықтық хабардарлық деңгейін арттырудың және құқық бұзушылықтардың профилактикасының тиімді құралы болып табылады. Ресми баспа басылымдары, интернет-ресурстар, радио және телебағдарламалар арқылы әскери заңнаманың, әскери тәртіпті нығайтудың, сыбайлас жемқорлықтың алдын алудың, әскери қызметшілердің құқықтарын қорғаудың өзекті мәселелері, сондай-ақ әскери қызметті ұйымдастырудың оң тәжірибесі жарияланады.

Бұқаралық ақпарат құралдары азаматтардың объективті ақпарат алуға конституциялық құқығын іске асыруды қамтамасыз етеді, құқықтық білімдерді таратуға және заңға құрметпен қарауды қалыптастыруға ықпал етеді. Қазақстан Республикасында бұқаралық ақпарат құралдарының қызметі заңдылық, объективтілік және тәуелсіздік қағидаттары негізінде жүзеге асырылады, бұл оларды құқықтық тәрбиенің және әскери қызметшілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастырудың пәрменді құралдарының бірі ретінде пайдалануға мүмкіндік береді [7].

Құқықтық тәрбиенің тиімді нысандарының бірі жеке құраммен сұрақ-жауап форматында кездесулер өткізу болып табылады, бұл әскери қызметшілерге заңнаманы қолдану және әскери қызметті өткеру мәселелері бойынша білікті түсіндірмелер алуға мүмкіндік береді. Мұндай іс-шаралар құқықтық сауаттылық деңгейін арттыруға ықпал етеді, әскери қызметшілер, қолбасшылық және әскери заңгерлер арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді, сондай-ақ бар

проблемаларды уақтылы анықтауға және оларды жою бойынша шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында жеке құраммен өзара іс-қимылдың әртүрлі нысандары пайдаланылады, оның ішінде командирге және әскери прокурорға өтініштерге арналған жәшіктердің жұмыс істеуі, анонимді сауалнама жүргізу, сенім телефондары туралы ақпарат орналастыру, құқықтық бұрыштар құру және «Прокурор сағаты» сабақтарын өткізу.

Құқықтық тәрбие жүйесінде ақпараттық стендтерді, тақырыптық плакаттарды, оқу фильмдерін, ақпараттық буклеттерді және профилактикалық бағыттағы өзге де материалдарды пайдалануды қамтитын көрнекі құқықтық насихат маңызды орын алады. Құқықтық білімдерді таратудың қосымша құралы әскери тәртіпті сақтаудың оң тәжірибесін, әскери қызметті құқықтық қамтамасыз ету мәселелерін және профилактикалық жұмыстың нәтижелерін жариялайтын ақпараттық бюллетеньдер мен қабырға газеттерін шығару болып табылады. Құқықтық тәрбиенің тиімділігін арттыруға қолбасшылықтың қоғамдық бірлестіктермен, ардагерлер кеңестерімен, әйелдер кеңестерімен және азаматтық қоғамның басқа да институттарымен белсенді өзара іс-қимылы да ықпал етеді. Олардың қатысуы әскери қызметшілерге тәрбиелік ықпалды кеңейтуге, әскери ұжымдардағы моральдық-психологиялық ахуалды нығайтуға және заңнама мен әскери тәртіп талаптарына тұрақты құрметті қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен бірге, барлық командирлер әскери қызметшілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыруда қоғамдық ұйымдардың (әйелдер кеңестері, ардагерлер кеңестері және т.б.) мүмкіндіктерін толық көлемде пайдалануды үйренді деп айту қиын. Кейде жекелеген командирлер олардың жұмысына күмәнмен қарап, олардың мүмкіндіктеріне, әскери ұжымдағы және әскери қызметшінің отбасындағы ахуалға ықпал ету қабілетіне сенбейді.

Құқықтық мәселелерді талқылау әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеудің тиімді нысандарының бірі болып табылады. Мұндай іс-шаралардың негізгі мазмұнын заңнама ережелерін түсіндіру, құқық қолдану практикасының өзекті мәселелерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Қарулы Күштеріндегі заңдылықты, құқықтық тәртіпті және әскери тәртіпті қамтамасыз ету проблемаларын талқылау құрайды. Бұл қызметтің негізгі нысандары ғылыми-практикалық конференциялар, оқу-әдістемелік жиындар, семинарлар, тренинг-семинарлар, дөңгелек үстелдер, онлайн-конференциялар, баспасөз конференциялары, сондай-ақ парламенттік және қоғамдық тыңдауларға қатысу болып табылады.

Мәселен, шақыру науқандары кезеңінде халықты құқықтық ақпараттандыру мақсатында әскери прокуратуралардың консультациялық құқықтық жұмысы және

әскери қызметке шақыру мәселелері бойынша телефондық «тікелей желілер» ұйымдастырылады. Олардың қызметі мен байланыс деректері туралы ақпарат әскери комиссариаттарда және өңірлік бұқаралық ақпарат құралдарында орналастырылады. Сонымен қатар, әскери прокурорлар жергілікті әскери басқару органдарының өкілдерімен бірлесіп әскери міндеттілік және әскери қызмет туралы заңнаманың сақталуы мәселелеріне арналған баспасөз конференциялары мен брифингтер өткізеді.

Әртүрлі санаттағы азаматтармен және әскери қызметшілермен ақпараттық-түсіндіру жұмысын жүргізу арқылы құқық бұзушылықтардың профилактикасына ерекше назар аударылады. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери бөлімдері мен мекемелерінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарының алдын алу жөніндегі бірлескен жоспарларға сәйкес құқық қорғау және арнайы органдар өкілдерінің қатысуымен дөңгелек үстелдер, кеңестер және өзге де профилактикалық іс-шаралар ұйымдастырылады. Мәселен, тек 2023 жылдың төрт айында құқық қорғау және арнайы органдар өкілдерінің қатысуымен 78 дөңгелек үстел, 132 кеңес өткізілді, ал өңірлік бұқаралық ақпарат құралдарында 167 ақпараттық материал жарияланды [8].

Осылайша, қарастырылған құқықтық тәрбиенің нысандары мен құралдары әскери қызметшілерде заңнама талаптарына, әскери тәртіпке және заңдылық қағидаттарына тұрақты құрмет қалыптастыруға ықпал етеді. Жеке құрамның құқықтық хабардарлық деңгейін арттыру, әскери қызметшілер, қолбасшылық және әскери юстиция органдары арасындағы өзара іс-қимылды дамыту әскерлердегі құқықтық тәртіпті нығайту үшін қажетті жағдайлар жасайды. Осыған байланысты құқықтық оқытуды, құқықтық насихатты, құқықтық ақпараттандыруды және әскери басқару мен әскери юстиция органдарының практикалық қызметін қамтитын құқықтық тәрбие жүйесі әскери тәртіпті нығайтудың және әскери қызметшілер арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алудың аса маңызды құралдарының бірі болып табылады.

Сонымен бірге құқық бұзушылықтардың алдын алу олардың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды жоймайынша тиімді бола алмайды. Бұл криминогендік факторларды бейтараптандыруға және әскери қызметшілерде тұрақты құқықтық әрі адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған өзара байланысты профилактикалық шаралардың тұтас жүйесін қалыптастыру қажеттілігін туындатады. Мазмұны мен бағыттылығына қарай аталған шаралар шартты түрде жалпы, арнайы және жеке болып бөлінеді.

Аталған топтардың әрқайсысы жалпы құқық бұзушылықтардың, олардың жекелеген түрлерінің, сондай-ақ әскери қызметшілердің әртүрлі санаттары не

әскери қызметтің белгілі бір жағдайларында жасалатын құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған. Профилактикалық іс-шаралар жүйесінде құқықтық тәрбие ерекше орын алады. Оның бағыттарын, нысандарын, әдістері мен құралдарын таңдау тәрбие жұмысының міндеттерімен, жасалатын құқық бұзушылықтардың сипатымен және әскери қызметшілердің әртүрлі санаттарының ерекшеліктерімен айқындалады. Құқықтық сананы қалыптастыруға, әскери тәртіпті, заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға бағытталған мақсатты қызмет ретінде құқықтық тәрбие Қарулы Күштердегі құқық бұзушылықтардың алдын алудың негізгі құралдарының бірі болып табылады.

Құқықтық тәрбие құқық бұзушылықтардың алдын алудың жалпы шараларының құрамдас бөлігі болып табылады. Ол әскери қызметшілерде жоғары азаматтық жауапкершілікті, Қазақстан Республикасын қорғау жөніндегі конституциялық борышты түсінуді, заңнама талаптарына және әскери құқық нормаларына құрметпен қарауды қалыптастыруға ықпал етеді. Құқықтық тәрбиенің негізгі мақсаты құқыққа қарсы мінез-құлыққа ықпал ететін себептер мен жағдайларды бейтараптандыру және әскери қызмет міндеттерін құқыққа сай орындауға тұрақты ұстаным қалыптастыру болып табылады [9].

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштеріндегі жалпы шараларға әскери қызмет жағдайларын жетілдіруге, әскери қызметшілердің әлеуметтік қорғалу деңгейін арттыруға және тәрбие жұмысы жүйесін дамытуға бағытталған іс-шаралар жатады. Олардың тікелей профилактикалық бағыты болмағанымен, оларды іске асыру әскери тәртіпті нығайту және құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін қажетті жағдайлар жасайды.

Профилактиканың арнайы шаралары нақты құқық бұзушылықтардың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды жоюға бағытталған іс-шаралар кешенін білдіреді. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде олар командирлер мен бастықтар, тәрбие құрылымдары, әскери юстиция органдары және қоғамдық бірлестіктер арқылы іске асырылады. Қолданылу ауқымына қарай арнайы шаралар жалпы мемлекеттік, ведомстволық, өңірлік, объектілік және контингенттік болып бөлінеді, ал іске асырылу уақыты бойынша — ерте профилактика шаралары және жанжалды жағдайлар туындаған кезде не әскери қызметшілердің құқыққа қарсы мінез-құлқының белгілері болған жағдайда қолданылатын тікелей профилактикалық ықпал ету шаралары болып бөлінеді.

Жеке профилактикалық шаралар мінез-құлқы әскери тәртіпті, заңнама талаптарын немесе әскери этика нормаларын бұзуға бейімділікті көрсететін әскери қызметшілерге қатысты қолданылады. Алдын алу қызметі құқық бұзушылық жасамаған әскери қызметшілерге де, әскери тәртіпті бұзуға жол берген адамдарға

да олардың қайта жасалуын болдырмау мақсатында жүргізіледі. Осыған байланысты жеке құрамға кешенді профилактикалық ықпал етуді қамтамасыз ететін құқықтық тәрбиенің әртүрлі нысандары, әдістері мен құралдары пайдаланылады.

Дегенмен, құқықтық тәрбие әскери қызметшілердің әртүрлі санаттарының ерекшеліктерін ескеретін кешенді ұйымдастырылған жағдайда, сондай-ақ тәрбиелік ықпал етудің заманауи нысандары, әдістері мен құралдарын ұтымды пайдаланған кезде құқық бұзушылықтардың алдын алуда ең жоғары тиімділікке қол жеткізеді [10]. Осыған байланысты әскери қызметшілерді құқықтық тәрбиелеуді жетілдірудің мынадай негізгі бағыттарын бөліп көрсету орынды болып табылады.

Біріншіден, әскери қызметшілерді жүйелі құқықтық оқытуды ұйымдастыру. Құқықтық даярлық әскери қызметті өткеруді, әскери қызметшілердің құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілігін реттейтін негізгі нормативтік құқықтық актілерді зерделеуді көздеуі тиіс. Құқықтық білім деңгейін арттыру заңнама талаптарына құрметпен қарауды қалыптастырудың, құқықтық сананы, құқықтық мәдениетті дамытудың және әскери қызмет міндеттерін саналы түрде орындаудың қажетті шарты болып табылады.

Екіншіден, құқықтық тәрбиенің нысандары мен әдістерін жетілдіру. Қазіргі практика әскери қызметшілердің құқықтық мәселелерді талқылауға белсенді қатысуын көздейтін интерактивті жұмыс нысандарын кеңінен пайдалануды талап етеді. Оларға әңгімелесулер, семинарлар, пікірталастар, дөңгелек үстелдер, құқықтық викториналар, іскерлік ойындар, құқықтық жағдайларды модельдеу және диалогтық өзара іс-қимылдың басқа да нысандары жатады. Оларды қолдану құқықтық білімді тереңірек меңгеруге, құқыққа сай мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді және қосымша түсіндіруді талап ететін проблемалық мәселелерді уақтылы анықтауға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, заңнама талаптары мен құқықтық тыйымдарға тұрақты құрмет қалыптастыру. Құқықтық тәрбие әскери қызметшілерде құқықтық нормалардың мазмұнын, заңнамамен белгіленген шектеулер мен тыйымдардың мақсаттарын, сондай-ақ оларды мүлтіксіз сақтау қажеттілігін дәйекті түрде түсінуді қалыптастыруды көздейді. Құқықтық тыйымдардың объективті негізділігін түсіну құқыққа сай мінез-құлыққа және әскери қызмет міндеттерін адал орындауға ішкі ұстаным қалыптастыруға ықпал етеді.

Төртіншіден, әскери қызметшілердің тұрақты құқықтық мінез-құлық моделін қалыптастыру. Тұрақты құқыққа сай мінез-құлық заңнаманы білу және оған оң көзқарас жеке сенімге айналғанда, ал заң талаптарын сақтау әскери қызметшінің ішкі қажеттілігіне айналғанда қалыптасады. Осыған байланысты әскери бөлімнің

күнделікті қызметін ұйымдастырудың барлығы заңдылық және әскери жарғыларды қатаң сақтау қағидаттарына негізделуі тиіс.

Әскери бөлімнің ұйымдастырушылық-құқықтық ортасы әскери қызметшілердің құқықтық санасын қалыптастыруға елеулі ықпал етеді. Әскери жарғылар талаптарын, лауазымдық міндеттерді, ішкі тәртіп қағидаларын, көтермелеу және тәртіптік жауапкершілік шараларын қолдану тәртібін, ішкі, гарнизондық және қарауылдық қызметтерді ұйымдастыру тәртібін қатаң сақтау елеулі тәрбиелік әлеуетке ие және құқық бұзушылықтардың алдын алудың аса маңызды факторларының бірі болып табылады. Керісінше, әскери жарғылар талаптарын және әскери қызметтің белгіленген тәртібін сақтамау көбінесе құқыққа қарсы іс-әрекеттердің жасалу себебі немесе шарты ретінде көрінеді.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу құқықтық тәрбиенің Қарулы Күштер әскери қызметшілері арасында әскери тәртіпті қамтамасыз ету мен құқық бұзушылықтардың алдын алудың негізгі құралдарының бірі екенін қорытындылауға мүмкіндік береді. Оның тиімділігі құқықтық сананың, құқықтық мәдениеттің жоғары деңгейін және құқыққа сай мінез-құлыққа тұрақты ұстанымды қалыптастыруға бағытталған құқықтық оқытуды, құқықтық насихатты, құқықтық ақпараттандыруды, құқықтық консультация беруді және өздігінен білім алуды кешенді пайдалану арқылы айқындалады.

Құқықтық тәрбие командирлердің (бастықтардың), тәрбие құрылымдары лауазымды адамдарының, заң қызметінің және әскери юстиция органдарының қызметінде ерекше маңызға ие, өйткені ол жеке құрамның құқықтық сауаттылық деңгейін арттырып қана қоймай, әскери тәртіп бұзушылықтарының алғышарттарын уақтылы анықтауға мүмкіндік береді.

Құқықтық тәрбие әскери қызметшілерге жеке тәсілді іске асыру, әскери ұжымдардың ерекшеліктерін ескеру және профилактикалық жұмыстың заманауи нысандары мен әдістерін кешенді пайдалану кезінде ең жоғары тиімділікке қол жеткізеді. Осыған байланысты құқықтық тәрбие жүйесін одан әрі жетілдіру Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде заңдылықты, құқықтық тәртіпті және әскери тәртіпті нығайтудың басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылуы тиіс.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм: Жолдау Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына. 2024 жылғы 2 қыркүйек. URL: <https://www.akorda.kz>.
2. Технологии укрепления воинской дисциплины: учебник / под ред. С.А. Сакуна. М.: ВУ, 2019. 326 с.

3. Об утверждении Правил организации воспитательной, социально-правовой, психологической и идеологической работы с личным составом Вооружённых Сил Республики Казахстан: приказ Министра обороны Республики Казахстан от 13 октября 2022 года № 911 // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». URL: <https://adilet.zan.kz>.
4. Молдашева А.Б. Теоретические аспекты основ военного права в контексте изучения профилактики и предупреждения совершения воинских преступлений // ҚӘӘИ Хабаршысы. 2022. № 1 (49). С. 63-66.
5. Бас әскери прокуратурада ағымдағы жылдың қадағалау жұмыстарына қорытынды шығарылды // Официальный интернет-ресурс государственных органов Республики Казахстан. 29 декабря 2023. URL: <https://www.gov.kz>.
6. Ещанов А.Ш. Правовое обеспечение войск: учебник (для магистрантов 1-2 курсов всех специальностей НУО). Нур-Султан: НУО РК, 2022. 192 с.
7. О средствах массовой информации: Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». URL: <https://adilet.zan.kz>
8. Архив Главной военной прокуратуры Республики Казахстан. О противодействии коррупции в Вооружённых Силах. 2023. 23 с.
9. Айтуганов Н.А. Әскери ортада құқық бұзушылықтардың алдын алу // «Сардар» ғылыми журналы. 2024. № 4 (48). С. 230-237.
10. Муса Е.Т. Оценка уровня правовой культуры военнослужащих военно-морской силы Республики Казахстан // Образование и право. 2021. № 4. С. 474-477.

REFERENCES:

1. Adiletti Qazaqstan: zang men tartip, ekonomikalyq osim, qoghamdyq optimizm: Zholdau Memleket basshysy Qasym-Zhomart Toqaevtyng Qazaqstan khalqyna. 2024 zhylghy 2 qyrkuyek. URL: <https://www.akorda.kz>.
2. Tekhnologii ukrepleniya voinskoy distsipliny: uchebnyk / pod red. S.A. Sakuna. M.: VU, 2019. 326 s.
3. Ob utverzhdenii Pravil organizatsii vospitatelnoy, sotsialno-pravovoy, psikhologicheskoy i ideologicheskoy raboty s lichnym sostavom Vooruzhyonnykh Sil Respubliki Kazakhstan: prikaz Ministra oborony Respubliki Kazakhstan ot 13 oktyabrya 2022 goda № 911 // Informatsionno-pravovaya sistema normativnykh pravovykh aktov Respubliki Kazakhstan «Adilet». URL: <https://adilet.zan.kz>.
4. Moldasheva A.B. Teoreticheskie aspekty osnov voennogo prava v kontekste izucheniya profilaktiki i preduprezhdeniya soversheniya voinskikh prestupleniy // QAAI Khabarshysy. 2022. № 1 (49). S. 63-66.

5. Bas askeri prokuraturada aghymdaghy zhyldyng qadaghalau zhumystaryna qorytyndy shygharyldy // Ofitsialnyy internet-resurs gosudarstvennykh organov Respubliki Kazakhstan. 29 dekabrya 2023. URL: <https://www.gov.kz>.
6. Eschanov A.Sh. Pravovoe obespechenie voysk: uchebnik (dlya magistrantov 1–2 kursov vsekh spetsialnostey NUO). Nur-Sultan: NUO RK, 2022. 192 s.
7. O sredstvakh massovoy informatsii: Zakon Respubliki Kazakhstan ot 23 iyulya 1999 goda // Informatsionno-pravovaya sistema normativnykh pravovykh aktov Respubliki Kazakhstan «Adilet». URL: <https://adilet.zan.kz>
8. Arkhiv Glavnoy voennoy prokuratury Respubliki Kazakhstan. O protivodeystvii korruptsii v Vooruzhyonnykh Silakh. 2023. 23 s.
9. Aytuganov N.A. Askeri ortada quqyq buzushylyqtardyng aldyn alu // «Sardar» ghylymi zhurnaly. 2024. № 4 (48). S. 230–237.
10. Musa E.T. Otsenka urovnya pravovoy kultury voennosluzhaschikh voenno-morskoy sily Respubliki Kazakhstan // Obrazovanie i pravo. 2021. № 4. S. 474–477.

Басуға 30.09.2026 ж. қол қойылды. Форматы 60x84/8.
Офсет басылымы. Офсет қағазы. 9,3 есепті баспа табағы.
Таралымы 25 дана.

Баспахананың мекен-жайы: 150009, Петропавл қ., Ж. Кизатов к., 6,
Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы
Әскери-ғылыми орталығы

Подписано в печать 30.09.2026 г. Формат 60x84/8
Печать офсетная. Бумага офсетная. Уч.-изд. л. 9,3 п.л.
Тираж 25 экз.

Адрес типографии: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6,
Академия Национальной гвардии Республики Казахстан
Военно-научный центр